

ÕIGUSKANTSLER

Teie 15.05.2011 nr
Aadress
nr 6-1/110800/1102978
Õiguskantsler 9.06.2011 14-3/110801/1102978

Seisukoht vastuolu mittetuvastamise kohta

Austatud

Tänan, et pöördusite minu poole 18.05.2011 avaldusega, milles palute kontrollida kriminaalmenetluse seadustiku (KrMS) regulatsiooni, mille kohaselt võib rahalise karistuse tasumist pikendada või ajatada üksnes kuni ühe aasta võrra. Teie hinnangul on see kinnipeetava suhtes ebaõiglane ja tal peaks olema võimalik pikendada või ajatada rahalist karistust kuni tema vabanemise päevani. Leiate, et see on vastuolus muuhulgas ka põhiseaduse (PS) §-ga 12. Lisaks viitate ka karistusseadustiku (KarS) § 82 lõikele 5, mis käsitleb rahalise karistuse täitmise aegumise tähtaja peatumist isiku vangistuses viibimise ajaks, põhiseadusvastasusele.

Tutvusin põhjalikult Teie seisukohtadega, kuid pean paraku teatama, et analüüsinud Teie avalduses sisalduvaid väiteid ning asjakohaseid õigusakte, **ei tuvastanud ma KrMS-i § 424 vastuolu põhiseaduse ja eelkõige selle §-ga 12.**

Järgnevalt selgitan Teile, kuidas sellise seisukohani jõudsin.

Vastavalt PS § 12 lg 1 esimesele lausele on kõik seaduse ees võrdsed. Viidatud säte sisaldab endas üldist võrdsuspõhiõigust, mis kaitseb isikut meelevaldse ebavõrdse kohtlemise eest. Vahetegemine on meelevaldne juhul, kui selleks ei ole mõistlikku põhjendust.¹ Riigikohtu põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegium on asunud seisukohale, et antud sätet tuleb tõlgendada ka õigusloome võrdsuse tähenduses. Õigusloome võrdsus nõuab üldjuhul, et õigustloovad aktid kohtleks kõiki sarnases olukorras olevaid isikuid ühtemoodi. Selles põhimõttes väljendub sisulise võrdsuse idee: võrdseid tuleb kohelda võrdselt ja ebavõrdseid ebavõrdselt.² Samas märgib Riigikohtu põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegium, et mitte igasugune võrdsete ebavõrdne kohtlemine pole võrdsusõiguse rikkumine. Keeldu kohelda võrdseid ebavõrdselt on rikutud, kui kaht isikut, isikute gruppi või olukorda koheldakse meelevaldselt ebavõrdselt.

Seega tuleb nimetatud võrdsuspõhiõiguse rikkumise tuvastamiseks hinnata järjekorras kahte asjaolu: esiteks, kas võrreldavatel on olemas vähim ühine nimetaja (teiste sõnadega – kas tegemist

¹ Truuväli, E. J jt. Eesti Vabariigi Põhiseadus, kommenteeritud väljaanne, 2002. Tallinn. lk116 - 117.

² Viimati 30.09.2008 RKPJKo nr 3-4-1-8-08, p 20.

on ikka võrdsete olukordadega või ei) ja seejärel püüda hinnata, kas võimalik võrdsete ebavõrdne või ebavõrdsete võrdne kohtlemine on põhjendatud.

Teie pöördumises vaidlustatud KrMS § 424 järgi võib mõjuvate põhjuste olemasolu korral süüdimõistetu elukoha järgse maakohtu täitmiskohtunik süüdimõistetu taotlusel oma määрусega pikendada või ajatada kuni ühe aasta võrra rahalise karistuse tervikuna või ositi tasumise tähtaega või määrata selle tasumise kindlaksmääratud tähtaegadel osade kaupa.

Siinkohal juhin Teie tähelepanu, et KrMS §-s 424 sisalduv "süüdimõistetu" mõiste ei tähista kitsalt vangistust kandvat süüdimõistetut, vaid peab silmas iga isikut, kellele on süüteo eest kohtuotsusega mõistetud rahaline karistus. Seega võimaldab KrMS § 424 igal isikul (olenemata sellest, kas ta viibib vanglas või vabaduses), kellele on määratud rahaline karistus (nõ võlgnikul) taotleda selle täideviimise tingimuste leevendamist ning ei erista vanglakaristust kandvaid ja vabaduses viibivaid süüdimõistetuid. Kuna Te ei ole ka oma pöördumises täpsustanud, kellega võrreldes on vanglas viibivad võlgnikud rahalise karistuse pikendamise või ajatamise taotlemisel ebavõrdses olukorras, siis ei ole mul võimalik tuvastada kahte isikute gruppi, keda omavahel võrrelda ning kelle ebavõrdse kohtlemise põhjendatust hinnata.

Eeltoodust tulenevalt tõden, et ma ei tuvastanud Teie avalduses toodud asjaoludel KrMS §-i 424, mis võimaldab mõjuvate põhjuste olemasolul pikendada või ajatada rahalise karistuse tasumist ühe aasta võrra, vastuolu PS §-ga 12. Oma pöördumises viitate ka teistele põhiseaduse paragrahvidele, kuid ei too selgelt välja, millist Teie põhiseaduslikku õigust ja vabadust ning kuidas KrMS § 424 rikub. Minu hinnangul olete valesti aru saanud rahalise karistuse täideviimise instituudi olemusest ning seetõttu teinud väärjäreldusi ka õigusliku olukorra kohta ja Teie avaldusest ei ole võimalik vahetult ega ka tõlgendamise teel välja lugeda, millist Teie põhiõigust ja mil moel lisaks eelviidatud PS § 12 lõikele 1 KrMS § 424 toodu võiks rikkuda.

Antud juhul pean vajalikuks selgitada Teile, et vastavalt KarS § 64 lõikele 2 viiakse põhikaristusena mõistetud rahaline karistus täide iseseisvalt (v.a eluaegse vangistuse puhul). KrMS § 409 järgi on jõustunud kohtuotsust ja -määrust kohustatud täitma kõik isikud Eesti Vabariigi territooriumil, sh ka vangistuses viibivad isikud. Süüdimõistetul on kohustus ja õigus tasuda kohtuotsusega mõistetud rahaline või varaline karistus vabatahtlikult, hiljemalt ühe kuu jooksul kohtuotsuse jõustumisest (KrMS § 412 lg 3).

Seega üldreegel on, et rahaline karistus tuleb täita ühe kuu jooksul. Kui süüdimõistetu ei ole nõutud tähtaja jooksul summat tasunud, saadetakse kohtuotsus kümne päeva jooksul kohtutäiturile (KrMS § 417 lg 2), kes selgitab süüdimõistetule võimalust taotleda kohtult karistuse täitmise pikendamist või ajatamist kuni ühe aasta võrra KrMS § 424 alusel.

Asute oma pöördumises seisukohale, et KrMS § 424 on kinnipeetava suhtes ebaõiglane ja tal peaks olema võimalik peatada või ajatada rahalise karistuse tasumist kuni tema vabanemise päevani. Siinkohal märgin, et rahalise karistuse täitmisele kehtestatud tähtaegadega KrMS § 412 lõikes 3 ja KrMS §-s 424 on seadusandja minu hinnangul rõhutanud teo ja karistuse vahelise ajalise seose tähtsust. Isikule mõistetud karistus kujutab endast avalikku hukkamõistu, mille eesmärgiks on mõjutada konkreetset õigusrikkujat selliselt, et hoida teda uute süütegude toimepanemisest. Võimalikult kiire karistuse täitmisele pööramine tagab selle, et isik tunnetab oma süüteo tõsidust ja selle tagajärgi ning seeläbi tugevdab oma seaduskuulekust. Süüdimõistetule mõistetud karistuse võimalikult efektiivne ja kiire täitmisele pööramine täidab ka hoiatuse funktsiooni kõigile teistele ühiskonna liikmetele ning aitab säilitada üldist õiguskuulekust ja vältida süütegude toimepanemist.

Lisaks on kohtul õigus teatud juhtudel loobuda rahalise karistuse täitmisele pööramisest (KrMS § 418). Nii näeb KrMS § 418 lg 1 p 1 ette võimalust kohtul loobuda rahalise karistuse täitmisele pööramisest juhul, kui süüdimõistetu on karistatud vangistusega teises kriminaalasjas ja vangistus on pööratud täitmisele. Kusjuures juhin Teie tähelepanu, et süüdimõistetu ei saa kohtult nõuda rahalisest karistusest loobumist või selle täideviimise tingimuste leevendamist, aga kohtul on õigus mõjuvate põhjuste olemasolu korral seda kaaluda. Seega juhul, kui kohus on pidanud rahalise karistuse mõistmist ja selle täitmist vajalikuks, siis on süüdimõistetul vastavalt KarS § 64 lõikele 2 ja KrMS §-le 409 kohustus otsus täita.

Viitate oma pöördumises sellele, et kõigil vangistuses viibivatel isikutel ei ole võimalusi töötamiseks, mistõttu tekibki olukord, kus isikule on küll määratud karistus, kuid seda ei ole võimalik vabatahtlikult täita.

Selles osas märgin, et olukorras, kus isikut esmalt karistatakse rahalise karistusega ja isik ei täida seda ning paneb toime uue süüteo, mille eest määratakse talle vangistus või kui isik paneb vangistuses viibimise ajal toime uue teo, mille eest teda karistatakse rahalise karistusega, siis on isik ise paljuskil loonud olukorra, kus vahendite puudumisel või nende ebapiisavuse tõttu ei saa ta rahalist karistust õigeaegselt täita. Minule kättesaadavate andmete järgi paljud kinnipeetavad siiski töötavad ja paljusid kinnipeetavaid toetavad ka lähedased. Lisaks rakendatakse Eesti vanglates alates 15.06.2009 kinnipeetavate majandustöödele määramisel uuendatud põhimõtteid, mille kohaselt jaotatakse töökohad selliselt, et karistuse kandmise ajal oleks võimaluse korral enamik kinnipeetavaid teatud perioodi vältel hõivatud tööga. Ühest küljest tagab see isikule tööharjumuse tekkimise, teisalt tagab vanglas teatud sissetuleku.

Kui süüdimõistetu ei ole nõutud tähtaja jooksul summat tasunud, pöörab kohtutäitur nõude sundtäitmise korras süüdimõistetu varale. Seejuures võib vabaduses viibiva võlgniku suhtes läbi viidav täitemenetlus olla oluliselt ulatuslikum, kuna üldjuhul pööratakse sissenõue kogu isiku vara vastu ja täitemenetlusest jäävad puutumata reeglina vaid isikule elementaarselt vajalikud asjad ja vara. Kinnipeetavale jääb seevastu vanglasisesele isikuarvele laekuvatest summadest vangistusseaduse § 44 lg 2 kohaselt kätte garanteeritult vähemalt 30% ja seda sõltumata isikuarvele laekuva rahasumma suuruselt. Lisaks tuleb arvestada, et kinnipeetava väga paljude elementaarsete igapäevavajaduste eest kannab oma kulul hoolt riik. Riik tagab kinnipeetavale vanglas peavarju, toitlustamise, võimaluse jälgida raadio- ja televisioonisaateid jne.

Olukorras, kus võlgnikul vara puudub, teeb kohtutäitur täitmiskohtunikule avalduse rahalise karistuse asendamiseks KarS § 70 alusel. Selle järgi asendatakse rahaline karistus vangistusega või süüdimõistetu nõusolekul üldkasuliku tööga. Siinkohal on oluline märkida, et kui kohtutäitur taotleb asenduskaristuse kohaldamist ja kohus selle määrab, siis pole võimalik vangistuses viibival võlgnikul samaaegselt asenduskaristusena määratud vangistust kanda või üldkasulikku tööd teha.

Et aga pärast vangistuse lõppemist on rahalise karistuse täitmise aegumistähtaeg enamasti möödunud ning et isik ei pääseks talle määratud karistuse tasumisest üldse, sätestab KarS § 82 lg 5, et võlgnike puhul, kes viibivad vangistuses, peatub rahalise ja varalise karistuse täitmise aegumine seniks, kuni nad kannavad vangistust. Sisuliselt tähendab see seda, et rahalise karistuse sissenõudmise aegumise tähtaeg pikeneb isiku vangistusaja võrra.

Olen kinnipeetavate varasemate avalduste alusel KarS § 82 lg 5 põhiseaduspärasust kontrollinud ning asunud seisukohale, et on mõistlik ja põhjendatud, et kui süüdimõistetu kannab vanglakaristust, siis sõltumata selle pikkusest, süüdimõistetu isikust, tema majanduslikust

olukorrast, peatub kogu vangistuse kandmise ajaks rahalise ja varalise karistuse täitmise aegumine. Leian, et selline lahendus kindlustab, et süüdimõistetule mõistetud rahaline või varaline karistus täidetakse võimalikult efektiivselt ja samas väldib süüdimõistetule tingimuste loomist, mis võimaldaksid tal määratud kohustusest kõrvale hoiduda või vabaneda karistusest. Samuti tagab see, et nii isik, keda karistatakse kolmekümnepäevase vangistusega kui ka isik, keda karistatakse kahekümneaastase vangistusega, on täitmise aegumise peatamisel koheldud võrdselt.

Kahjuks tuleb mul Teile teatada, et kuna õiguslik olukord pole muutunud, siis jään oma seisukoha juurde ega pea vajalikuks alusta Teie pöördumise alusel uut normikontrolli menetlust KarS § 82 lg 5 osas.

Loodan, et eeltoodud selgitused on Teile abiks. Ühtlasi teatan, et lõpetan Teie avalduse menetlemise.

Lugupidamisega

Indrek Teder

Ksenia Žurakovskaja
E-post: ksenia.zurakovskaja@oiguskantsler.ee